

Πῶς

ἀχρηστεύεται

ὁ διάλογος

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ, ΚΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ. Τὴν πρώτην θαυματικὴν ὥθησιν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ διαλόγου ἔδωσεν ἰδίως τὸν δέκατον ἕνατον αἰῶνα καὶ εἰς ὠρισμένα μέρη ἀκόμη ἀργότερον ἢ φυσικὴ ἐπιστήμη. Ἐντὸς τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ ιδρύματος ἡ πρόοδος ἐξηγοράσθη μὲ τὸν κατακερματισμὸν τοῦ κόσμου εἰς ἐπὶ μέρους τεμάχια. Οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ περιορίσουν τὸ ἀντικείμενόν των καὶ νὰ τὸ ἐξετάσουν εἰς ὅ,τι τὸ διακρίνει ἐκ τῶν ἀντικειμένων ἄλλων ἐπιστημονικῶν κλάδων. Τοιουτοτρόπως οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐπιστήμης ἐξειδικεύθησαν καὶ ἔγιναν αὐθενταί ὡς πρὸς ὠρισμένα τμήματα τῆς ὕλης. Ὅσον ὅμως αὐστηρότερος ἦτο ὁ μεθοδικὸς των περιορισμὸς ἐντὸς τοῦ τμήματος τῆς ἐρεύνης, τόσο περισσότερο ἐνόμισαν οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐπιστήμης, ὅτι εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεκτείνουν τὰ συμπεράσματά των ἐπὶ τοῦ κόσμου, ὃ ὁποῖος διέφευγε τὸν ἐπιστημονικὸν ἔλεγχον. Παρουσιάσθη λοιπὸν τὸ περίεργον φαινόμενον, οἱ ἄνθρωποι τῆς μεγαλυτέρας ἐθελουσίως πνευματικῆς πειθαρχίας νὰ ἐκδικῶνται τὸν ἐπιστημονικὸν των αὐτοπεριορισμὸν, προβάλλοντες

τὴν περιωπὴν τῶν εἰς ὅλας τὰς περιοχὰς τοῦ πνεύματος ἐκτὸς τῆς ἐπιστήμης.

Φορτωμένοι μὲ τὸ βάρος ἀδιασείστων πορισμάτων ἐντελῶς συγκεκριμένου τομέως ἐρεύνης συνέβη λοιπὸν χημικοὶ νὰ ὁμιλοῦν περὶ θρησκείας, βιολόγοι περὶ μουσικῆς, φαρμακοποιοὶ περὶ γλώσσης, ἰατροὶ περὶ ζωγραφικῆς, ἀστρονόμοι περὶ δικαίου ἢ γεωλόγοι περὶ μεταφυσικῆς. Τὸ σκάνδαλον ὅμως εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς δὲν ἦτο, ὅτι οἱ διδάσκοντες ἐπεχείρησαν νὰ ἔχουν τὸν λόγον εἰς περιοχὰς ἐκτὸς τῆς ἐπιστημονικῆς τῶν ἀρμοδιότητος, ἀλλ' ὅτι ἠθέλησαν νὰ ὁμιλήσουν ὡς ἐξουσίαν ἔχοντες. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκπρόσωποι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἔδωσαν τὸ παράδειγμα μιᾶς πνευματικῆς ἀσυαρτησίας ἄνευ προηγουμένου καὶ καθὼς ἡ ἐπιστήμη ὑπεχρεώθη μετ' ὀλίγον νὰ ἐξαρτᾶται συνεχῶς περισσότερον ἐκ τῆς τεχνικῆς καὶ γενικεύει τὸν μαθηματικὸν τῆς χαρακτῆρα ἢ ἀναγνωρίζει κρατικὴν ὑπηκοότητα, περιορίζονται σήμερον εἰς μίαν ἀξιοθαύμαστον σιγὴν ὅχι μόνον ὡς πρὸς τὰ θέματα, τὰ ὅποια ἐπεδίωξαν ἄλλοτε νὰ λύσουν, σήμερον ὅμως θεωροῦν ὡς τόπους, ἐντὸς τῶν ὁποίων θὰ ἦσαν «ὑποχρεωμένοι νὰ κρίνουν ὡς ἀγνοοῦντες»¹, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σχέσιν τῶν μεταξύ τῶν, ὥστε, ὅσον περισσότερα γνωρίζουν περὶ συνεχῶς ὀλιγώτερων πραγμάτων, τόσον νὰ περιορίζονται ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι θὰ εἶχαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου μίαν γνώμην, τόσον περισσότερον νὰ μεταβάλλουν τὴν ἐπιστήμην εἰς μίαν συλλογικὴν μορφήν μονολόγων, ἐφ' ὅσον τὰ ἐπιστημονικὰ πράγματα εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἀπαιτοῦν τεχνικὴν συνεργασίαν, προκειμένου νὰ δεχθοῦν τὴν ποσοτικὴν τῶν παράστασιν.

Ἡ μαθηματικὴ ἰδιότης τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης εἶναι σήμερον τὸ ἐπίσημον πρόσωπον ὅλων τῶν συγχρόνων τεχνικῶν συστημάτων, τὰ ὅποια ἀναπτύσσονται, χωρὶς νὰ χρειάζονται τὸν διάλογον, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐφαρμόζουν εἰς τὸν ἄνθρωπον μίαν ἀριθμητικῶς ἐκφραστὴν ἀνάγκην. Ἡ ἀνάγκη αὕτη εἶναι πάντοτε μία ἀπαίτησις, τὴν ὁποίαν ὑπαγορεύουν τὰ πράγματα, ἡ πνευματικὴ ὄψις ἐνὸς κόσμου, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει πρόσωπον. Διὰ τὸν διάλογον ὅμως βασικὴ προϋπόθεσις εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὅταν δὲν εἶναι ἀπλῶς περίπτωσις ἐνὸς συνόλου, μία μόνος χωρὶς ἐσωτερικὴν ὄψιν, ἀλλ' ἔχει δημιουργήσει ἐντὸς τοῦ μίαν ποιότητα, διὰ τὴν ὁποίαν ἀπουσιάζουν τὰ μαθηματικὰ μέτρα. Διάλογος εἶναι μία ἰδιότης τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι δὲν ἐκπροσωπεῖ ἐκεῖνα τὰ σχήματα, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὁ κόσμος δὲν ἔχει περιεχόμενον, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ περιεχόμενον, τὸ ὁποῖον μόνον εἰς τὴν γλώσσαν ἀποκτᾷ τὴν μορφήν του. Ὅσοι ἔχουν ὡς πρόβλημα τὸ «χρέος», δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ ἐκφράσουν μαθηματικῶς, διότι τὸ χρέος εἶναι περιεχόμενον τοῦ πνεύματος. Διὰ τὸ περιεχόμενον αὐτὸ ὑπάρχει ὁ ὑπεύθυνος ἄνθρωπος, ὁ μόνος ἱκανὸς νὰ τοῦ δώσῃ μορφήν, νὰ τὸ φιλοξενήσῃ εἰς τὴν γλώσσαν καὶ νὰ μάθῃ, διατί

1. Jean Rostand, Peut-on modifier l' homme? Paris 1956 σ. 64.

πρέπει να πράττη κατ' αὐτὸν καὶ ὄχι κατ' ἄλλον τρόπον. Δὲν παρουσιάζει λοιπὸν ὁ διάλογος μίαν σχηματικὴν ἔκφρασιν τῶν πραγμάτων μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὴν τεχνικὴν συνεργασίαν, ἀλλ' ἐκείνον τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἔζησε τὰ πράγματα, τὸ δῖωμα τοῦ κόσμου, τὸ ὁποῖον δὲν χωρεῖ ἐντὸς τῶν μαθηματικῶν καὶ ὄχι τὰ μαθηματικά, ἐντὸς τῶν ὁποίων δὲν χωρεῖ τὸ δῖωμα τοῦ κόσμου.

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ, ΟΠΟΥ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΤΑΙ ΩΣ ΦΥΣΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΒΙΟΥ. Τεχνικὴ συνεργασία εἶναι ἡ συσχέτισις τῶν ἀνθρώπων, ὅταν παραβλέπουν τὸ πρόσωπόν των. Διάλογος ὅμως εἶναι ἡ γλῶσσα ὡς σύνδεσμος τῶν προσώπων. Μόνον ὡς πρόσωπα οἱ ἄνθρωποι μεταξύ των διαλέγονται, ὅταν ἀναγνωρίζουν ἀμοιβαίως τὴν ἐλευθερίαν των καὶ θὰ ἤθελαν μέσῳ τῶν ἄλλων νὰ μάθουν, τί εἶναι κατὰ βάθος οἱ ἴδιοι, μίαν γνώσιν, ἢ ὁποία δὲν ἔμπορεῖ νὰ σταθῇ μόνη τῆς εἰς τὸν κόσμον ἐντὸς ἐνὸς τύπου, ἀλλ' ὅπου ὑπάρχει, συμπαρίσταται καὶ ὁ ἄνθρωπος. Ὡστε ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι μεταξύ των δὲν ἔμποροῦν νὰ διαλεχθῶν, εἶναι οἱ τεχνικοὶ ἄνθρωποι, ἐφ' ὅσον τοὺς ἐνδιαφέρει ἡ ἐφαρμογὴ τῆς μαθηματικῆς γνώσεως, μίαν ἀφρημένην σχέσεως, ἢ ὁποία θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ χωρὶς προσωπικὴν ἐγγύησιν καὶ διὰ τοῦτο νὰ προσαρμοσθῇ ὅπουδὴποτε. Ἐὰν συνεπῶς οἱ ἄνθρωποι δυσκολεύονται σήμερον νὰ συζητήσουν, αὐτὸ συμβαίνει εἰς ὅσους ἔχουν ἀντικαταστήσει τὸ προσωπικόν των βάθος διὰ μίαν τεχνικὴν ἐπιτηδειότητα. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον οἱ φυσικοὶ ἐπιστήμονες δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ διαλεχθῶν, ἐφ' ὅσον ἐκπροσωποῦν τὰ σχήματα τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ νὰ τὰ συνδυάσουν, ὅπου ὁ συνδυασμὸς εἶναι δυνατός καὶ κατὰ τοῦτο νὰ προωθήσουν τὴν ἔρευναν, νὰ θέσουν δηλαδή οἱ μὲν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἄλλων τὰ πορίσματά των καὶ ὡς ἐγγύησιν νὰ παρουσιάσουν τὴν ἀριθμητικὴν ἔνδειξιν, ὅ,τι ἀκριβῶς τοὺς ἀποκλείει ὡς πρόσωπα.

Ἐντὸς τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ κράτους ἡ ἐπιστήμη ἐπεκτείνει τὴν διαλογικὴν τῆς ἀδυναμίαν καὶ εἰς τομεῖς, οἱ ὁποῖοι δὲν ὑπάγονται εἰς πειραματικὸν ἔλεγχον καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διαρθρωθῶν μαθηματικῶς, παρὰ μόνον ἐφ' ὅσον δὲν δοθῇ σημασία εἰς τὴν οὐσίαν των. Βεβαίως σημασία δὲν ἀποδίδεται οὔτε εἰς τὴν οὐσίαν τῶν ὑλικῶν πραγμάτων, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν ἐμπειρικῶς διαγνωστὴν καὶ μαθηματικῶς διατυπώσιμον σχέσιν των, εἰς τρόπον ὥστε εἰς τὴν θέσιν τῆς γνώσεως νὰ ἔρχεται ἡ δύναμις, ἀντὶ δηλαδή νὰ παρουσιάζεται ἡ φύσις, νὰ προκύπτουν τρόποι κυριαρχίας ἐπὶ τῆς φύσεως. Εἰς τὸ ἴδιον ὅμως ἀποτέλεσμα ἀποβλέπει καὶ ἡ σχηματοποίησις τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι δυνατόν ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴ παρουσιάζεται, ὅπως εἶναι, ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἔχει σημασίαν, ἐφ' ὅσον ὑπὸ τὸ σχῆμα τῆς παρουσιάσεώς του εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν, ὅσων τὸν σχηματοποιοῦν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὅσοι παραβλέπουν τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον, ἀπα-

ατοῦν ἐπιστημονικὴν ἐπίφασιν καὶ ἀναγνωρίζουν εἰς τὸν ἑαυτὸν των τὸ δικαίωμα νὰ κατευθύνουν τὸν ἄνθρωπον, ὅπουδήποτε τὸ θεωρήσουν τεχνικῶς σκόπιμον.

Ἄπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς τὸ ὀλοκληρωτικὸν σύστημα παρουσιάζεται ὡς ἡ φυσικὴ ἐπιστῆμη τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Οἱ ἐπιστημονικοὶ χαρακτήρες γίνονται αὐτομάτως ἰδιότητες τοῦ κράτους καὶ ὁ ἄνθρωπος ὕλη τῆς κρατικῆς ἐπιστήμης. Ἡ ὕλη αὕτη συμπιέζεται λοιπὸν εἰς τὰ κρατικὰ σχήματα καὶ διὰ νὰ μὴ φέρῃ ἀντίρρησην, πληροφορεῖται, ὅτι τὸ κράτος ἔχει ἐπιστημονικὴν βάσιν, ὅτι ἡ βάσις αὕτη εἶναι ἀκλόνητος, ὅτι οἱ προσωπικοὶ παράγοντες, ὅπως εἰς τὴν ἐπιστήμην, ἀντιδρῶν εἰς τὸ καλὸν τοῦ συνόλου, ὅτι, τὰ πάντα συντελοῦνται ἐπὶ τῇ βάσει ἀντικειμενικῶν γνώσεων, ὅτι δηλαδὴ ὅλοι πρέπει νὰ γίνον εἰς τὸ ἐπάγγελμά των καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς κλάδους τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τεχνικοὶ συντελεσταί, ἀφοῦ θὰ ἔχουν ὡς μέλημα νὰ ἐφαρμόζουν ἐπὶ τῆς πραγματικότητος ἐπιστημονικὰ πορίσματα. Μὲ τὴν ἰδιοποίησιν τῆς περιωπῆς τῆς ἐπιστήμης ἕκ μέρους τοῦ κράτους ἀποκτοῦν συνεπῶς οἱ πολῖται τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἔχουν, ἐὰν θέλουν νὰ θεωροῦνται προοδευτικοὶ ἄνθρωποι, τὸ καθῆκον, νὰ ἐκτελοῦν χωρὶς ἀντίρρησην ἐπιστημονικῶς ἀδιάσειστα ἐπιτάγματα. Διὰ τοῦτο ὁ διάλογος ἐντὸς τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ κράτους κινεῖ τὴν γενικὴν ὑποψίαν καὶ θεωρεῖται ὅτι στρέφεται ἐναντίον τῆς ἐπιστήμης, ὥστε ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι θὰ εἶχαν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν χρησιμότητά του, νὰ φανοῦν παρευθῆς ὡς προληπτικοὶ καὶ ἀπροσάρμοστοι, ἐφ' ὅσον τολμοῦν νὰ ἐλέγξουν μίαν αὐθεντίαν μὲ καθημερινὰ ἐπιστημονικὰ τρόπαια παγκοσμίου ἀπηχίσεως.

Η ΑΝΤΙΔΙΑΛΟΓΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ. Ὅπου ὁ διάλογος συντρίβεται, οἱ ἄνθρωποι δὲν παύουν νὰ ὀμιλοῦν, καταδικάζονται ὁμοῦ εἰς ἀπομόνωσιν. Διὰ τοῦτο οἱ ἄνθρωποι δὲν ἀπομονώνονται μόνον, ὅπου τὸ κράτος ἀπαγορεύει τὴν ἐλευθέραν συζήτησιν, ἀλλ' ὅπου συζητοῦν ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν τεχνικῶν πραγμάτων. Ἡ ἀντιπροσώπευσις τῶν τεχνικῶν πραγμάτων εἶναι βεβαίως εἰς τὴν ἐποχὴν μας γενικὸν γνώρισμα ὄλων σχεδὸν τῶν ἐπαγγελμάτων, ἀρχίζει ὁμοῦ νὰ γίνεται καὶ ἡ γενικὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ πράγματα, ὅσον περισσότερο ὑποχωρεῖ ἢ προσωπικὴ ἐμπειρία.

Ὅσον καταστρέφεται ἡ ἐσωτερικὴ κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν κόσμον, ὅσον ὀλιγώτερον δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος εἰσχωρεῖ ἐντὸς τοῦ κόσμου, τόσον περισσότερο τίθεται ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ πράγματος, μὲ τὸ ὁποῖον ἔρχεται κάθε φοράν εἰς ἐπαφήν. Τὸ πρᾶγμα δὲν ἐκπροσωπεῖ τότε τὸν ἄνθρωπον, ὡς προσωπικὴ του σφραγὶς εἰς τὴν ὕλην, ἀλλ' ἐκεῖνος ἐκπροσωπεῖ τὸ πρᾶγμα, δὲν τολμᾷ καὶ δὲν δύναται νὰ τὸ μεταβάλλῃ, νὰ τοῦ χαρίσῃ τὸν χαρακτήρα του, ἀλλ' ἔχει μόνον τὸ

καθήκον νὰ τὸ ὑπηρετήσῃ, ὅπως εἶναι, χωρὶς αὐτὸς νὰ συμμετέχῃ εἰς τὸ ἔργον καὶ εἰς τὴν παράστασιν. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον δὲν τὸ τοποθετεῖ ὡς βάση τῆς συνομιλίας, παρὰ μόνον ἐὰν εἰς τὸ πλευρόν του εὐρίσκωνται ὅσοι τὸ ἀντιπροσωπεύουν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Ἐὰν λοιπὸν, ὅσοι ἀντιπροσωπεύουν τὸ ἴδιον πρᾶγμα, συνομιλοῦν, δὲν σημαίνει, ὅτι διαλέγονται, ἀλλ' ὅτι τακτοποιοῦνται ἀπὸ κοινουῦ ὑπὸ τοῦ πράγματος, τοῦ ὁποίου τὴν ἀνάπτυξιν ἐξυπηρετοῦν.

Ἐντὸς τῶν τεχνικῶν ἐπαγγελμάτων δὲν εἶναι διὰ τοῦτο δυνατὴ ἡ συζήτησις, ἀλλ' ἐπιβάλλεται ἡ συνεργασία ὑπὸ τοὺς γενικοὺς ὅρους τῆς τεχνικῆς κατευθύνσεως, ἡ ὁποία ἀποκλείει τὴν προσωπικὴν σχέσιν καὶ κατὰ τοῦτο ἐπιτρέπει τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐπαγγελματικῶν σχεδίων. Ὅπου μεταξὺ τεχνικῶν κλάδων συνάπτεται διάλογος, τὸ πρᾶγμα συμβαίνει ἐπὶ ἑνὸς κοινουῦ ἐπιπέδου τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἀπαρτίζουν. Πρὸς στιγμὴν αἴρονται οἱ τεχνικοὶ ὅροι καὶ οἱ ἄνθρωποι συζητοῦν δι' ὅ,τι δὲν ἐνδιαφέρει τὸ ἐπάγγελμα, ἀλλ' αὐτὸς τὸς ἰδίους. Ἀνθρακωρύχοι δηλαδὴ καὶ σιδηρουργοί, ταχυδρομικοὶ καὶ τυπογράφοι εἶναι δυνατὸν νὰ συζητήσουν, ἐὰν πρόκειται ν' ἀπεργήσουν ἢ κατὰ πόσον θὰ συντάξουν κοινὸν ψήφισμα διαμαρτυρίας, διότι παραβλέπονται τὰ δικαιώματά των ὡς ἀνθρώπων. Νὰ διαλεχθῶν ὅμως μεταξὺ των μὲ βάση τὴν τεχνικὴν των εἰδικότητα, νὰ λυθοῦν δηλαδὴ τεχνικὰ προβλήματα τῶν ἠλεκτρολόγων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τεχνικῆς τῶν ἀρτεργατῶν, εἶναι ἐκ τῶν πραγμάτων ἀδύνατον.

Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς περιορίζουν διαρκῶς τὴν ἔκτασιν των. Εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων, ὁμολογεῖ ὁ André George, «ὅσοι κάνουν ἀνακοινώσεις, ὁμιλοῦν εἰς τὴν ἔρημον, διότι συνεχῶς μικρότερος ἀριθμὸς συναδέλφων ἠμπορεῖ νὰ τοὺς παρακολουθήσῃ»¹. Οἱ ἄνθρωποι συναθροίζονται σήμερον εἰς μίαν συνεχῶς ὑποδιαιρουμένην περιοχὴν τοῦ κόσμου. Μεταξὺ των δὲν συνομιλοῦν, ἀλλ' ἐὰν εἶναι ἐπιστήμονες, δίδουν εἰς τὰ διάφορα πράγματα κοινὴν σχηματικὴν ὄψιν· οἱ ὑπόλοιποι ἐφαρμόζουν τὴν ὄψιν αὐτὴν εἰς τὸν ἄνθρωπον, χωρὶς νὰ τὸν ἐρωτήσουν καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἀνάγκη νὰ συζητοῦν μεταξὺ των. Δὲν ἀπευθύνουν λοιπὸν τὸν λόγον πρὸς ὅσους παραπλεύρως ἀσχολοῦνται μὲ μίαν ἄλλην ἐφαρμογὴν καὶ ὅταν τὸ ἀποτολμοῦν, παίρνουν μίαν ἀπάντησιν, χωρὶς νὰ ἔχουν τὰς προϋποθέσεις νὰ τὴν κατανοήσουν. Ὅσοι ἀπαντοῦν, συνήθως ἐξανίστανται, διότι οἱ ἄλλοι δὲν πείθονται. Ἔτσι ἐμφανίζονται οἱ ἀνόμοιοι ὡς ἀντίπαλοι καὶ οἱ ὅμοιοι ὡς μόνον στήριγμα μιᾶς ζωῆς, ἢ ὁποία ἀπαρνεῖται τὸν λόγον. Οἱ ἄνθρωποι λοιπὸν σήμερον συνηθίζουν «τοὺς μὲν προσομοίους αὐτοῖς ἀσπάζεσθαι, τοὺς δὲ ἀνο-

1. A. George, Der Humanismus und die Welt von heute, Köln — Opladen 1959, σ. 11.

μοίους μὴ στέργειν»¹, νὰ συναθροίζωνται, ἀλλὰ μεταξύ των νὰ σιωποῦν καὶ συγχρόνως νὰ ὑπερασπίζωνται αὐτὴν τὴν σιωπὴν ἐναντίον ὄσων μὲ τὸν ἐπιθετικὸν των μονόλογον ἐπιχειροῦν νὰ τὴν διακόψουν.

ΠΩΣ ΑΠΟΚΡΟΥΕΤΑΙ Η ΕΣΩ ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΟΣ. Ἡ μεγάλη σιγὴ τοῦ κόσμου ἀναμάζεται σήμερον λόγος. Εἰς τὴν πραγματικότητά ἐν τούτοις οὔτε οἱ θόρυβοι ἀπουσιάζουν οὔτε οἱ ἄνθρωποι παύουν νὰ ὁμιλοῦν. Σήμερον οἱ θόρυβοι συνεχῶς αὐξάνουν καὶ ἡ ὁμιλία συνεχῶς περιορίζεται, ἀλλ' ὅπως εἰς τὴν πρώτην περίπτωση ὁ κρότος καὶ τὰ σφυρίγματα ὑποχρεώνουν τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀμυναν εἴτε εἰς κίνησιν, εἰς τὴν δευτέραν περίπτωση ὁ ἄνθρωπος ἀκούει ταυτοχρόνως τὰ ἐναντία, βάλλεται γλωσσικῶς ἐξ ὄλων τῶν κατευθύνσεων καὶ δὲν ἔχει καιρὸν οὔτε τὴν δύναμιν νὰ συγκεντρωθῆ, νὰ δεχθῆ τὸν πραγματικὸν λόγον, μίαν παρουσίαν, ἢ ὁποία τὸν χρειάζεται ὀλόκληρον καὶ πρὸ παντὸς κύριον τοῦ ἑαυτοῦ του.

Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ λόγου ὁ ἄνθρωπος ἀποφεύγει σήμερον μὲ ὄλους τοὺς τρόπους. Ἄλλοῦ ἀντικαθιστᾷ τὸν λόγον μὲ τὴν φωτογραφίαν, ἄλλοῦ δὲν ἔχει καιρὸν νὰ διαβάσῃ τίποτε ἄλλο πλὴν τῶν ἐπιφυλλίδων, ἄλλοῦ, ὅπως συμβαίνει εἰς ὠρισμένα θέρετρα τῆς Ἀμερικῆς, δὲν χρειάζεται, ὅταν πρέπει νὰ στείλῃ μίαν ἀναμνηστικὴν κάρταν εἰς τοὺς γνωστούς του, νὰ σκεφθῆ, ἀλλ' ἀπλῶς νὰ διαγράψῃ προκαθορισμένας φράσεις καὶ ν' ἀφήσῃ, ὅ,τι ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν κατάστασιν, ἢ ὁποία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃ ἰδιαιτέραν σημασίαν δι' ἐκεῖνον ἀπ' ὅ,τι εἶχε καὶ θὰ ἔχῃ δι' ὄλους τοὺς ἄλλους. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐπιτρέπει σήμερον εἰς τὸν λόγον νὰ τὸν πλησιάσῃ. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι δὲν ἐπιτρέπει εἰς τὴν πραγματικότητά νὰ τὸν ἐγγίσῃ κατὰ βάθος.

Βεβαίως καὶ ἄλλοτε ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ δέχεται τὴν πραγματικότητά ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ λόγου, γραπτοῦ ἢ προφορικοῦ, αὐτὸ ὅμως δὲν εἶχε τὴν σημερινὴν σημασίαν. Ἡ πραγματικότης δὲν ἐχρειάζετο ἄλλοτε τὸν λόγον, ἀλλ' ἦτο ἡ μ ο ρ φ ἦ τ ο υ. Τὰ πράγματα δὲν ὠμίλουν μόνον εἰς τὸν μῦθον, ἀλλὰ καθημερινῶς εἰς τὸν ἄνθρωπον. Τὰ πράγματα τῆς φύσεως ἦσαν ἔλλογα, βάσεις ἐνὸς φυσικοῦ ἢ ἐνὸς ὑπερφυσικοῦ λόγου, ἦσαν διὰ τοῦτο συγγενῆ πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ δὲν τὸν ἄφηναν ἀνυπεράσπιστον, ὅταν ἦτο μόνος. Σήμερον ὅμως τὰ πράγματα δὲν ὁμιλοῦν, παύουν νὰ ἐνσαρκώνουν τὸν ἄνθρωπον καὶ διὰ νὰ τοῦ ὁμιλήσουν, πρέπει κάποιος νὰ τὰ τοποθετήσῃ ἐντὸς τοῦ λόγου. Ἄν ἐπομένως ὁ ἄνθρωπος δὲν δέχεται σήμερον τὸν λόγον, εἴτε διότι δὲν τοῦ ἐπιτρέπει ἡ σιωπὴ τῆς ἐργασίας του, εἴτε ὁ ρυθμὸς τοῦ ἐλευθέρου του χρόνου, εἴτε τὸ εἶδος τῶν συζητήσεών του, ἢ πραγματικότης εἶναι ἐκείνη, ἢ ὁποία μένει ἐκτὸς τ ο ὕ λ ο γ ο υ .

1. Π λ ά τ ω ν ο ς, Πολιτικοῦ 310 C 4-7.

Ἡ παραμονὴ αὐτὴ δὲν αἶρεται ἀκόμῃ καὶ ὅταν οἱ ἄνθρωποι προσπαθοῦν νὰ συνεννοηθοῦν. Ἡ συνεννόησις εἶναι ἡ τελευταία ἰδιότης τῆς γλώσσης, ὅ,τι κατορθώνεται εἰς τὸν ἔμβιον κόσμον καὶ χωρὶς τὸν λόγον. Τὰ ζῶα συνεννοοῦνται μεταξύ των, χωρὶς νὰ ὁμιλοῦν, ἂν λοιπὸν καὶ οἱ ἄνθρωποι ὁμιλοῦν, διὰ νὰ συνεννοοῦνται, δὲν βλέπω εἰς τί ὑπερέχουν τῶν ζῶων. Ὁ λόγος ὅμως δὲν ὑπῆρξεν ἀπλῶς μέσον τῆς συνεννοήσεως, ἀλλ' ἢ ἔσω πλευρὰ τοῦ κόσμου. Ἐκεῖνος ἐγκατέστησε τὸν ἄνθρωπον ἐντὸς τῶν πραγμάτων, τοῦ ἀπεκάλυψε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ εἶναι καὶ τὸν ἐπροίκισε μὲ τὴν διάστασιν τοῦ βάθους. Ἄν ὁ κόσμος σήμερον δὲν παρουσιάζῃ τὴν ἔσω πλευρὰν του, εἶναι φυσικὸν ὁ λόγος νὰ τακτοποιῇ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ κόσμου, νὰ περιορίζεται εἰς τὴν «συνεννόησιν», νὰ εἶναι εἰς τὴν καλυτέραν περίπτωσιν τὸ μέσον τῆς συνυπάρξεως τῶν ἀνθρώπων καὶ τίποτε περισσότερον. Ἄν ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἔγινεν ἄνθρωπος, τοῦτο δὲν συνέβη, διότι κατῴρθωσε νὰ συνυπάρξῃ μὲ τοὺς ὁμοίους του, ἀλλ' ἐπειδὴ μὲ τὸν λόγον ἐδημιούργησεν ἐντὸς του τὸν κόσμον τῶν ἐσωτερικῶν διαστάσεων. Τὸ πρόβλημα τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τίθεται σήμερον διὰ δευτέραν φοράν. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι ὁ λόγος πρέπει νὰ τεθῇ καὶ πάλιν ἐν ἀρχῇ.

ΔΙΚΤΑΤΩΡΙΑ, ΤΟ ΣΥΝΕΠΑΚΟΛΟΥΘΟΝ ΤΗΣ ΚΑΤΑΠΤΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ. Χωρὶς τὸν λόγον ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃ ἐσωτερικὸν κόσμον καὶ νὰ γίνῃ κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὅσοι δὲν λογίζονται, πράττουν εἰκὴ καὶ ὡς ἔτυχεν, συνήθως ὅμως ὅπως τοὺς διάτάσσουν οἱ ἄλλοι. Ἐχει λοιπὸν ἐνδιαφέρον τὸ ὀλοκληρωτικὸν κράτος νὰ μονοπωλήσῃ τὸν λόγον, νὰ τὸν θεωρῇ ὡς ὕλην γενικοῦ ἐνδιαφέροντος, διὰ νὰ τὴν κατανέμῃ εἰς ὅλους, νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ «ἰδιωτικὴν ἐκμετάλλευσιν», δηλαδή εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ σκεφθῇ ἐκτὸς τοῦ πλαισίου τῶν κρατικῶν του προθέσεων. Ὅπου ὁ λόγος δὲν εἶναι ἐσωτερικὸς καρπός, ἀλλὰ διαμοιράζεται ἐκ τῶν ἔξω, οἱ ἄνθρωποι δὲν ἀναπτύσσουν τὸ πρόσωπόν των, ἀλλὰ γίνονται πνευματικῶς πανομοιότυποι. Εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς πνευματικῆς αὐτῆς στερεοτυπίας ἔχει σήμερον τὸ ὀλοκληρωτικὸν κράτος ὡς σύμμαχον ὅχι μόνον τὴν δημοσιονομικὴν ἐπιστήμην, ἀλλ' ἰδίως τὸν τρόπον τῆς τεχνικῆς ζωῆς, τὴν κοινὴν βάσιν ὀλοκλήρου τοῦ σημερινοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος ἐπιτρέπει εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ ζῇ, χωρὶς ἀπαραιτήτως νὰ λογίζεται.

Διὰ τὴν ἱστορίαν ἀρχίζει σήμερον μία ἐποχὴ λήθης τοῦ λόγου. Ἡ λήθη αὐτὴ ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἐπιστροφήν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν νηπιλικὴν του ἡλικίαν ἢ, ἐφ' ὅσον ἡ ἡλικία προχωρεῖ, χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὴν πνευματικὴν καθυστέρησιν, πρὸς τὴν ἐποχὴν, ἢ ὁποῖα εἶχε προηγηθῇ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὡς προσώπου. Ὅταν λοιπὸν καταπίπτῃ ὁ λόγος, ὁ ἄνθρωπος χάνει τὴν προσωπικὴν του διάστασιν. Χωρὶς λόγον ζοῦν διὰ τοῦτο μόνον οἱ ἀνελεύθεροι, ὅσοι πράττουν ἐξ ἐνστίκτου καὶ κατ' ἀνάγκην. Νὰ διατῆ ἡ κατάπτωσις τοῦ λόγου εἶναι ὁ προθάλαμος τῆς δικτατωρίας. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ ἄπου-

σιάζοντος λόγου δὲν εἰς θέσιν νὰ διακρίνουν τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν πλάνην, τὸ νόημα καὶ τὴν ἀνοησίαν, τὰ ὠφέλιμα καὶ τὰ ἄχρηστα, τὴν πρόοδον καὶ τὸν κίνδυνον, ἀλλὰ προσέχουν, τί κάνουν οἱ ἄλλοι, ἐφαρμόζουν, χωρὶς νὰ ἐρωτοῦν καὶ χωρὶς νὰ κρίνουν, τὴν παράδοσιν καὶ ὅταν ἡ παράδοσις ἀπουσιάζῃ, τὴν διαταγὴν ἐκείνου, ὁ ὁποῖος παρουσιάζει ὡς ἐπιβεβλημένον, ὅ,τι θεωρεῖ σκόπιμον. Τὸ σκόπιμον ἐνδέχεται νὰ εἶναι ἡ μεταμφίεσις τῆς ἀπερισκεψίας, ὅσοι δὲν λογίζονται ὅμως τὸ ἐκλαμβάνουν εἴτε ὡς ἀναπόφευκτον, ἀφού ἡ ζωὴ, χωρὶς ἐκεῖνο, θὰ ἐγένετο δυσκολωτέρα, εἴτε ὡς ἀπαραίτητον μὲ μόνην ἐγγύησιν τὸ γεγονός, ὅτι τὸ ἐπιβάλλει αὐτός, ὁ ὁποῖος σκέπτεται διὰ λογαριασμόν των ἢ ὅτι τὸ ἐπιθυμοῦν οἱ περισσότεροι.

Διὰ τοῦτο οἱ σημερινοὶ ἄνθρωποι δὲν ὑποφέρουν ἰδίως ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι τοὺς προτρέπουν νὰ σταθμίσουν μὲ τὴν ἰδικὴν των σύνεσιν τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ πλήθους. Τὸ ἄθροισμα ἢ τὸ εἶδωλον τοῦ ἀθροίσματος, μία ἐπιβεβαίωσις, ἡ ὁποία δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ πράγματα καὶ ἐπομένως ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ὑποδύεται τὸ ἄθροισμα, τοποθετεῖται ἐνώπιον τῶν ἀσταθμῆτων καὶ δὲν ἐπιτρέπει εἰς τὸν καχεκτικὸν λόγον νὰ μεταβῇ καὶ νὰ ἐλέγξῃ, τί ἀκριβῶς τοῦ ἀποκρύπτει. Ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἀθροίζεται, δὲν χρειάζεται τὴν προσωπικὴν του εὐθύνην, ἀλλὰ τὴν ὑπακοὴν εἴτε εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἀθροίσματος, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ ὑπολογίξῃ, εἴτε εἰς τὴν σχέσιν τοῦ ἐνὸς ἀθροίσματος πρὸς τὸ ἄλλο, ἡ ὁποία δὲν ὑπολογίζει τὸν προσωπικὸν ἄνθρωπον. Ὁ ἀθροιζόμενος ἄνθρωπος δὲν λαμβάνεται λοιπὸν ὑπ' ὄψιν ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' ἀναλόγως τοῦ σχήματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει, δὲν ἔχει προσωπικὴν ἀξιοπρέπειαν αὔτε εἶναι εἰς τὴν πρᾶξιν του αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἀλλ' ἢ ὄψις τῆς κατηγορίας του, χωρὶς νὰ φέρῃ διὰ τοῦτο τὴν εὐθύνην δι' ὅ,τι ἐκτελεῖ, παρὰ μόνον ὅταν ἀπειθαρχῇ. Ζῆ ἐπομένως καὶ ὁμιλεῖ, ὅταν εἶναι συνεπής, χωρὶς νὰ καθορίξῃ ἐκεῖνος οὔτε τὴν ζωὴν οὔτε τὸν λόγον του.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΑΝΤΙΘΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΛΥΣΕΩΝ ΚΑΙ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΥΠΟ ΜΟΡΦΗΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΩΝ. Ὁ λόγος δὲν εὕρσκει σήμερον εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν χῶρον, διὰ νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ γνωρίσῃ, τί τὸν περιβάλλει καὶ τί σημαίνει ἡ παρουσία του ἐντὸς τοῦ κόσμου. Ὁ χῶρος αὐτὸς εἶναι ὁ χῶρος τοῦ ἐρωτήματος. Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔγινε δι' αὐτὸν τὸν λόγον εὐκολωτέρα κάθε ἄλλης φορᾶς - ὁ ἄνθρωπος ὅμως κινδυνεύει ὅσον οὐδέποτε ἄλλοτε. Δὲν λύνει σήμερον ὁ ἄνθρωπος τὰ προβλήματα τοῦ κόσμου, ἀλλ' ὁ κόσμος προβληματίζει τὸν ἄνθρωπον. Ὁ προβληματισμὸς αὐτὸς εἶναι ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ κόσμος ἐμφανίζεται ὡς ἀπεριόριστος δυνατότης διευκολύνσεων. Ὅσον περισσότερον διευκολύνει τὸν ἄνθρωπον, τόσο βαθύτερον ὅμως παρουσιάζει ὁ κόσμος τὸ αἶνιγμά του.

Τὸ αἶνιγμα τοῦ κόσμου ἀποτελεῖται σήμερον ἐκ λύσεων καὶ ἡ δυσκολία του εἶναι ἡ σύγκρουσις αὐτῶν τῶν λύσεων. Εἰς τὴν λύσιν

τῶν προβλημάτων, τὰ ὅποια προκαλοῦν αἱ λύσεις, ὁ κόσμος εἶναι σήμερον ἀβοήθητος. Ἐχει χάσει τὴν διαφάνειάν του, δὲν ἀνέχεται, ὅ,τι δὲν κατασκευάζεται καὶ ἀναγκάζει τοὺς ἀνθρώπους νὰ ζοῦν, διὰ νὰ τὸν διαμορφώσουν ἀναλόγως τῶν τεχνικῶν δυνατοτήτων. Συγκρούονται δι' αὐτὸν τὸν λόγον σήμερον εἰς τὸν κόσμον αἱ δυνατότητες τῆς τεχνικῆς.

Ἄλλοτε ὁ κόσμος ἦτο δύσκολος, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι ἤξευραν νὰ τὸν ἐρμηνεύουν. Ὅσον παρουσιάζεται ὡς ἄθροισμα διευκολύνσεων, τόσο καταστρέφεται σήμερον ἡ ἐρμηνεία του. Ὅσον ὀλιγώτερον ὁ ἄνθρωπος ἐρωτᾷ, τόσο καλύτερον τακτοποιεῖται ἡ ὑπαρξίς του, τόσο περισσότερο ὅμως χάνει τὸ πρὸς τί τῆς τάξεως καὶ ὅ,τι τὸν περιβάλλει, μένει εἰς τὸ σιγῶμενον βλέμμα του ἀδιαπέραστον. Ἐπὶ παγκοσμίας κλίμακος τὸ ἐρώτημα ἀντικαθίσταται σήμερον ὑπὸ τῆς τεχνικῆς ἐντολῆς. Ὅσον ἡ θέλησις, τὴν ὁποίαν ὁ ἀπρόσωπος κόσμος ἐπιβάλλει καὶ ὑποβάλλει, κερδίζει ἔδαφος, ἄλλο τόσο ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκτοπίζεται ὁ λόγος. Ἀντὶ τῆς σκέψεως, οἱ ἄνθρωποι διαθέτουν σήμερον προγράμματα. Εἰς τὴν ἐποχὴν μας ὁ κόσμος πάσχει ἐκ τοῦ πληθωρισμοῦ τῶν ἀπαντήσεων.

Περισσότερον ἴσως κάθε ἄλλης φορᾶς οἱ ἄνθρωποι ἀπευθύνουν σήμερον εἰς τοὺς ἀνθρώπους παντὸς εἶδους καὶ μάλιστα ὠργανωμένας ἐρωτήσεις. Συνήθως ἐν τούτοις ὁ τρόπος τῆς σημερινῆς ἐρωτήσεως δὲν εἶναι ἡ ἀνακοίνωσις τῆς ἀγνοίας, ἀλλ' εἴτε φραστικὴ σκοπιμότης, διὰ νὰ μὴ κατορθώσῃ ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνεται ἡ ἐρώτησις, νὰ δώσῃ ἀπάντησιν, εἴτε ἔμμεσος ὑπόδειξις μιᾶς ἀξιώσεως, δηλαδὴ τρόπος ὑποβλητικῆς ἀνακοινώσεως μιᾶς προϋπαρχούσης ἀπαντήσεως. Ἡ ἐρώτησις σήμερον ἰδίως εἰς τὰς δημοσίας ἐμφανίσεις τῆς δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν ἀπάντησιν, ἀλλὰ τὴν προϋποθέτει. Δὲν ἐρωτᾷ διὰ νὰ εὖρη ἀπάντησιν, ἀλλ' ἡ ἀπάντησις μετασχηματίζεται εἰς τὴν ἐρώτησιν, διὰ νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ μιᾶς ἄλλης ἀπαντήσεως. Ἀναλόγως τῆς περιστάσεως αἱ ἀπαντήσεις τῆς ἐποχῆς μας μεταβάλλουν μορφήν καὶ παρουσιάζονται ὡς ἐρωτήματα. Ἀπαντήσεις ὅμως, αἱ ὁποῖαι ἐρωτοῦν, δὲν χρειάζονται ἄλλην ἀπάντησιν, ἀλλὰ προετοιμάζουν τὴν ἐπικράτησίν των. Διὰ τοῦτο, ὅσοι ἐρωτοῦν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, οὔτε περιμένουν οὔτε ἀνέχονται τὴν ἀπάντησιν τῶν ἄλλων, τὴν ὁποίαν συνήθως ἐκ τῶν προτέρων γνωρίζουν, ἀλλὰ θέλουν μὲ τὴν ἐρωτηματικὴν ἐκφρασιν τῆς βεβαιότητός των νὰ τὴν ἀναγκάσουν νὰ συγκλίνῃ πρὸς τὴν ἰδικὴν των κατεύθυνσιν. Ὅπου ἡ ἀπάντησις αὐτὴ ἀνθίσταται, ἡ πρόκλησις τῆς, ἡ «ἐρώτησις», ἀπορρίπτει τὸ σχῆμα καὶ μετατρέπεται εἰς πολεμικὴν, διότι δὲν ἔλαβε τὴν ἀπαιτούμενην ἀπάντησιν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εἶχε μεταμφιέσει τὴν γνῶσιν του εἰς ἐρώτησιν, δὲν νομίζει καθόλου, ὅτι αὐτὸς ὁ ὁποῖος τὴν ἀπέρριψε, εἶναι ἀνίκανος ν' ἀπαντήσῃ, ἀλλ' ἀντιθέτως τὸν θεωρῆ ὡς ἐχθρὸν του καὶ μάλιστα ὡς ἀντίπαλον ἰσχύος καὶ θὰ ἤθελε, ἐν τοῦ ἦτο δυνατόν, νὰ εὖρη τρόπον, ἀφοῦ ἡ τακτικὴ τῆς ἐρωτήσεως ἀπέτυχε,

νὰ συντρίψη, ἀντὶ τῆς ἀπαντήσεως, αὐτὸν τὸν ἴδιον.

ΟΤΑΝ ΟΙ ΕΡΩΤΩΝΤΕΣ ΔΕΝ ΕΝΝΟΥΝΤΑΙ ΩΣ ΕΓΩ ΚΑΙ ΣΥ.
 Ἡ ἐρώτησις σήμερον ἔγινεν ἐπιθετικὸν μέσον τῆς ἀπαντήσεως. Ἔπαυσε νὰ εἶναι μία γέφυρα ἐκ τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸ Σύ, νὰ ἐπιτρέπη εἰς τοὺς ἀνθρώπους μίαν ἐσωτερικὴν ἐγγύτητα, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀνατινάσσει τὰ γεφυρώματα καὶ ὑπονομεύει τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ των. Διὰ τὴν ἐπιθετικὴν ἀποστολὴν τῆς ἐρωτήσεως ἦτο ὅμως ἀναγκαῖα μία γενίκευσις ἐκείνου, πρὸς τὸν ὅποιον ἀπευθύνεται. Διαφορετικῶς ἡ ἐρώτησις θὰ ἐκινδύνευε νὰ ἀποκρουσθῆ, προηγουμένως ὅμως νὰ γίνῃ συγκεκριμένη, νὰ ἐννοῆ μίαν κατάστασιν, διὰ τὴν ὁποίαν ὑπάρχει προσωπικὴ ἐμπειρία καὶ κυρίως νὰ ἐκπορεύεται ἐκ μιᾶς προσωπικῆς ἐμπειρίας, νὰ ἔχῃ ὡς βάσιν τῆς τὴν εὐθύνην ἐκείνου, ὁ ὁποῖος τὴν διατυπώνει.

Συνήθως ὅμως, ὅσοι ἀπευθύνουν σήμερον ἐρωτήματα, δὲν ἐκπροσωποῦν τὸ πρόσωπόν των, ἀλλὰ μίαν τάξιν πραγμάτων. Κατὰ βάσιν δηλαδὴ δὲν ἐρωτοῦν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ τὰ π ρ ά γ μ α τ α, διὰ τὰ ὁποῖα ἐργάζονται. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν οὐσίαν δὲν ἐρωτοῦν συγκεκριμένους ἀνθρώπους, ἀλλὰ τοὺς ἐκπροσώπους μιᾶς ἄλλης τάξεως πραγμάτων, πρὸς τὴν ὁποίαν δὲν συμβιβάζονται τὰ πράγματα, ἐξ ὀνόματος τῶν ὁποίων ἐρωτοῦν. Διὰ τῶν ἐρωτήσεων προσπαθοῦν τελικῶς σήμερον τὰ πράγματα νὰ «ἐννοήσουν», κατὰ πόσον εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξουν ταυτοχρόνως ἢ ἐὰν θὰ πρέπει ἐκουσίως ἢ διὰ τῆς βίας νὰ ὑποχωρήσουν τὰ μὲν χάριν τῶν δέ. Ὅποιος ὅμως ὁμιλεῖ περὶ πραγμάτων, ὁμιλεῖ περὶ σχημάτων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπουσιάζει ὁ συγκεκριμένος ἄνθρωπος. Τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἴσως διὰ τοῦτο πάντοτε οἱ ὑποβολεῖς τῶν ἐρωτημάτων, παρέχουν ὅμως τὸ γενικὸν πρότυπον διὰ τὴν σχηματισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, οὕτως ὥστε τὸ ἐρώτημα νὰ βασίζεται μὲν εἰς τὴν πείραν ἐνὸς ἀνθρώπου, νὰ διακρίνη ὅμως εἰς τὸν ἐρωτώμενον μίαν κατηγορίαν, ἢ ὁποῖα θὰ πρέπει νὰ συμπεριφερθῆ ἀναλόγως τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς, κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὰ ὁποῖα ἐτέθη ὑπὸ αἵρεσιν. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι ἡ ἐρώτησις δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν ζωὴν ἐκείνου, ὁ ὁποῖος θὰ τὴν δεχθῆ, ἀλλ' εἰς μίαν ἀπάντησιν, ἢ ὁποῖα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀγνοεῖ τὸν ἄνθρωπον ὡς πρόσωπον. Νὰ λοιπὸν διατί, ὅπου οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐννοοῦνται ὡς ἐγὼ καὶ Σύ, δὲν ἐρωτοῦν, οὔτε πληροφοροῦνται, ὅτι δὲν γνωρίζουν ἐκ τῶν προτέρων.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤ' ΕΝΤΟΛΗΝ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ. Συμβαίνει λοιπὸν σήμερον τὰ ἐρωτήματα νὰ παρουσιάζονται ὡς προφυλακὰ τῶν ἀπαντήσεων καὶ νὰ ἐτοιμάζουν τὸ πεδῖον τῆς μάχης, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπάρχει συνθηκολόγησις, παρὰ μόνον ἢ ἡττα ἢ μία διπλῆ συντριβή. Ἡ διαμάχη αὕτη ἀφήνει ἄθικτα τὰ ἐρωτήματα, διὰ τὰ

ὅποια δὲν ὑπάρχουν ἔτοιμαι ἀπαντήσεις, ἀλλ' αἱ ἀπαντήσεις αὐταὶ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εὔρεθουν, ὅταν οἱ φορεῖς των συνδεθῶν μεταξύ των εἰς τὸν διάλογον. Ὁ σύνδεσμος αὐτὸς ἔχει ὅμως δύο προϋποθέσεις: τὴν ἀπουσίαν τῆς ἀπαντήσεως καὶ τὴν θεώρησιν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι θὰ συνδεθῶν, ὡς προσώπων. Ἀλλ' ὅπως τὰ σημερινὰ ἐρωτήματα εἶναι μετημφισμένα ἀπαντήσεις, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον δὲν ἀπευθύνονται εἰς πρόσωπα, ἀλλ' εἰς ἐκπροσώπους τεχνικῶν καταστάσεων.

“Ὅσοι ὁμιλοῦν ὡς ἐκπρόσωποι, εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ ἔχουν ἰδιαιτέραν γνώμην, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἰδιότητά των πρέπει νὰ δώσουν τὴν ἀπάντησιν τοῦ σχήματος, τὸ ὁποῖον ἐκπροσωποῦν. Προσπαθοῦν λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι νὰ συζητήσουν εἰς τὴν ἐποχὴν μας, χωρὶς νὰ εἶναι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι καὶ μάλιστα μὲ τὸν κίνδυνον νὰ διατυπώσουν πράγματα, τὰ ὅποια νὰ μὴ δεσμεύουν τὸ πρᾶγμα, τὴν ἐντολὴν τοῦ ὁποίου ἐκτελοῦν, κατὰ συνέπειαν ἢ ἀπάντησιν των δι' ἐκείνους, οἱ ὅποιοι μέσῳ τοῦ ἐκπροσώπου των θέλουν νὰ γίνουν κύριοι τῆς πραγματικῆς καταστάσεως, νὰ στερῆται ἀξίας. Συνήθως ἐν τούτοις οἱ ἐκπρόσωποι γνωρίζουν ἐπὶ τῇ βάσει προγράμματος, τί πρέπει ν' ἀπαντήσουν, ὅποτε συζητοῦν μὲ τόσῃ ἀκαμψίαν, ὥστε ν' ἀποκλείεται ἡ κοινὴ ἀναζήτησις. Οἱ ἄνθρωποι τότε συζητοῦν, διὰ νὰ μὴ συνεννοοῦνται, μὲ ἀποτέλεσμα ἢ συζήτησιν των νὰ εἶναι εἰσαγωγὴ ἐνὸς ἐπομένου διαπληκτισμοῦ ἐπὶ ἄλλῃς βάσεως.

Διὰ νὰ μὴ συνεννοοῦνται, οἱ ἄνθρωποι δὲν χρειάζεται πάντοτε νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν των, ὅτι ἐκπροσωποῦν ὠρισμένα σύνολα, τὰ ὅποια εἶναι δύσκολον νὰ μεταβάλουν τὰ δεδομένα των, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα συμβαίνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χωρὶς νὰ τὸ ἀντιλαμβάνωνται, εἴτε διότι θὰ πρέπει, διὰ νὰ συνεννοηθῶν, νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν τεχνικὴν των βάσιν εἴτε διότι ἡ γνώμη των δὲν ἔχει ἐμπειρικὴν βάσιν, ἀλλ' εἶναι μία ἐξωτερικὴ ἐπίσκεψις, χωρὶς νὰ γνωρίζουν, πότε καὶ πῶς τὴν ἐδέχθησαν, ἐνῶ ἀντιθέτως εἶναι τῆς γνώμης, ὅτι ἀποτελεῖ τὴν ἐντελῶς προσωπικὴν των ἀποψιν. Οἱ ἄνθρωποι λοιπὸν σήμερον δὲν ἐρωτοῦν οἱ μὲν τοὺς δέ, διὰ νὰ μάθουν, ὅ,τι ἀγνοοῦν, ἀλλὰ γίνονται μὲ τὴν θέλησιν των ἢ χωρὶς νὰ ἔχουν εἶδησιν τοῦ πράγματος ἐντολοδόχοι τῶν σχημάτων, ἐντὸς τῶν ὁποίων τοὺς ἔχει ἐντάξει ἡ τεχνικὴ των ζωῆ.

“Ὅταν λοιπὸν συμβῆ νὰ ἐρωτηθῶν, χωρὶς νὰ ἔχουν προετοιμασθῆ καὶ μάλιστα ὅταν τοὺς ἐπισκεφθῆ μία ἐρώτησις, ἡ ὅποια τοὺς ἐνδιαφέρει ὡς πρόσωπα, πανικοβάλλονται καὶ νομίζουν, ὅτι ὁ κόσμος βαδίζει πρὸς τὴν καταστροφὴν, ἀφοῦ κανεὶς δὲν φαίνεται νὰ ἐγγυᾶται τὴν σωτηρίαν, εἴτε ἀπωθοῦν τὴν ἐρώτησιν ὅσον τὸ δυνατόν τὸ συντομώτερον, διότι αἰσθάνονται, ὅτι δὲν εἶναι εἰς θέσιν ν' ἀπαντήσουν, πρᾶγμα ἀπαράδεκτον εἰς τὴν τεχνικὴν των ζωῆν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ πραγματικὰ ἐρωτήματα τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἐννοοῦν αὐτὸν τὸν ἴδιον καὶ θὰ τοῦ δώσουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ μάθῃ τὴν ἀγνοίαν του καὶ νὰ βαθύνῃ, ὅ,τι γνωρίζει, μένουν εἰς τὴν σκιάν

τῶν ἀπαντήσεων γνωστῶν καὶ ἀγνώστων πραγμάτων, τὰ ὅποια τὸν ἐνισχύουν καὶ κάποτε τὸν ὑποχρεώνουν νὰ συγκρούεται πρὸς ὅ,τι ἐκεῖνα δὲν ὑποφέρουν καὶ νὰ λησμονῇ, ὅτι τὸ ἐρώτημα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἂν ἀκόμη ἔχη ἐντὸς του προκύψει, μένει χωρὶς ἀπάντησιν.

ΟΙ ΑΛΛΟΙ ΚΑΙ Η ΘΗΛΥΚΗ ΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΕΧΝΙΚΟΝ ΚΟΣΜΟΝ. Τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λάβῃ ὁ ἀνθρώπος ἐκ τῶν πραγμάτων. Ἐνδέχεται ὅμως ὁ ἀνθρώπος νὰ πληροφορηθῇ ἐκ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, τί εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος. Ὅσοι θὰ τὸν πληροφορήσουν, θὰ τὸν ἐπισκεφθοῦν τότε εἰς ὅ,τι ἔχει βαθύτατα, θὰ τὸν στρέψουν πρὸς τὰ ἔσω, θὰ τὸν κάνουν νὰ αἰσθανθῇ τὸν ἑαυτὸν του καὶ νὰ τοποθετήσῃ ἐν συνεχείᾳ ἐντὸς τῆς ἐμπειρίας αὐτῆς ὁλόκληρον τὸν κόσμον. Ὁ ἀνθρώπος τοποθετεῖ καὶ σήμερον ὁλόκληρον τὸν κόσμον ἐντὸς του, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἔχει τὴν ἐμπειρίαν τοῦ ἀνθρώπου, γίνεται ὁ ἐπισκέπτης κύριος τοῦ χώρου φιλοξενίας καὶ τελικῶς ὁ ἀνθρώπος συγχέει τὸν ἑαυτὸν του πρὸς τὸν κόσμον. Λόγω αὐτῆς τῆς συγχύσεως νομίζει, ὅτι κανεὶς δὲν ἔχει θέσιν εἰς ὅ,τι προσωπικῶς τὸν ἀπασχολεῖ, ὅτι οἱ ἄλλοι, διὰ νὰ εἶναι ἀνεκτοί, πρέπει νὰ μείνουν ξένοι καὶ ὅταν τὸν πλησιάζουν, νὰ ἔχουν τὴν διακριτικότητά νὰ σταθοῦν ἐκτὸς τοῦ ἰδιωτικοῦ του χώρου.

Ὁ ἰδιωτικὸς χώρος ἀποκτᾶ διὰ τὸν τεχνικὸν ἀνθρώπον ἱερὰν σημασίαν. Ἐκεῖ, χωρὶς κανεὶς νὰ τὸν βλέπῃ, συνδέεται πρὸς τὸν κόσμον, ἐκεῖ συμβαίνουν τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς ζωῆς του. Ὁ χώρος αὐτὸς δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ θεωρηθῇ τοπικῶς, ἂν καὶ ὁ περιορισμὸς τοῦ τόπου εἶναι διὰ τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν τεχνικὴν του ἐπίσκεψιν ἀναπόφευκτος. Ὡς ἰδιωτικὸν χώρον θεωρεῖ ὅμως κυρίως ὁ τεχνικὸς ἀνθρώπος τὴν περιοχὴν τῶν ἀτομικῶν του ὑποθέσεων, τῶν ἐλπίδων καὶ τῶν φόβων του. Ἐκεῖ ἰδίως οἱ ἄλλοι εἶναι σήμερον ἀπάρადεκτοι, διότι ἐκεῖ ὁ ἀνθρώπος ὑποδέχεται τὸν τεχνικὸν κόσμον, τοῦ ἐπιτρέπει νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς του καὶ μὲ τὴν ἡδονὴν αὐτῆς τῆς εἰσόδου νὰ τὸν ἀπομονώσῃ ἐκ τοῦ περιβάλλοντος, ὅπως συμβαίνει εἰς τὸν ἔρωτα. Μεταξὺ ἀνθρώπων καὶ τεχνικοῦ κόσμου ὑπάρχει σήμερον μία ἐρωτικὴ σχέσις, εἰς τὴν ὅποιαν ὁ τεχνικὸς κόσμος παίζει τὸν ἀνδρικὸν ρόλον. Εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις τεχνικῆς ζωῆς ὁ ἀνθρώπος ὑποτάσσεται. Ἐκεῖνος δέχεται τὸν κόσμον καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸν κρατήσῃ μέσα του ἐν ἀναμονῇ μεγάλων στιγμῶν. Μετὰ τὴν συνουσίαν, ὁ ἀνθρώπος ζῆ διὰ τὴν ἐπανάληψίν της. Ἡ ζωὴ ἀποκτᾶ σήμερον μίαν ἐρωτικὴν ἔντασιν θηλυκῆς βακχείας, εἰς τὸ περιβάλλον τῆς ὁποίας οἱ ἄλλοι ἀνθρώποι εἶναι παρείσακτοι. Ὁ ἄφατος κόσμος τῆς τεχνικῆς ἡδονῆς ἀποκλείει τοὺς τρίτους. Ὁ ἀνθρώπος ἐγκαταλείπεται εἰς τὴν σιγὴν τῆς ἐρωτικῆς διεγέρσεως, κινεῖται πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις, ἐκστασιάζεται, ὅσον ὁ ρυθμὸς καὶ οἱ θόρυβοι μεγαλώνουν καὶ τελικῶς λησμονεῖ τὸν ἑαυτὸν του, γίνεται τμῆμα τοῦ κόσμου καὶ ἀποκτᾶ τὴν

θέλησιν τοῦ κόσμου, χωρὶς νὰ χρειάζεται τὸν λόγον οὔτε φυσικὰ ὄσους θὰ τοῦ ὑποβάλλουν διὰ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς τοῦ ἐρωτήματα.

Συνέπεια τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῆς σιωπῆς, ἡ ὁποία ὡς ἀναμονή, γεγονὸς καὶ ἀνάμνησις τῆς τεχνικῆς ἐκστάσεως διαρκεῖ σχεδὸν ὀλόκληρον τὴν ἡμέραν, εἶναι ὁ περιορισμὸς τῶν δυϊκῶν σχέσεων. Οὔτε καιρὸν οὔτε διάθεσιν διὰ νὰ ἐρωτήσῃ ἢ ν' ἀκούσῃ, νὰ συμπονέσῃ ἢ νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἄλλους, νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὴν εὐτυχίαν ἢ τὴν φροντίδα τῶν ἔχει ὁ τεχνικὸς ἄνθρωπος. Καὶ ὅπως ἐκεῖνος δὲν ἐνδιαφέρεται δι' ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τῶν ἄλλων, δὲν δίδει καὶ εἰς ἐκείνους τὸ δικαίωμα νὰ εἰσχωρήσουν εἰς τὴν ἰδικήν του ζωὴν καὶ νὰ παρατηρήσουν, ὅ,τι ἴσως οὔτε ὁ ἴδιος δὲν θέλει νὰ ὁμολογήσῃ. Ἡ θηλυκὴ ιδιότης τοῦ τεχνικοῦ ἀνθρώπου τὸν κάνει συγκεκριμένον ἐντὸς τῶν πραγματικῶν του σχέσεων, ἐντελῶς παρόντα καὶ χωρὶς ἀφηρημένην σκέψιν καὶ ἰκανότητα νὰ κυττάξῃ τὸν κόσμον ἐκτὸς τοῦ τεχνικοῦ ἔρωτος, νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὰ ζητήματα τοῦ πνεύματος ἢ διὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἐπέκεινα τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα τοῦ ἀνήκουν καὶ τοῦ ἐπιβάλλουν τὸ θέλημά των.

ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΠΡΟΣΩΠΟΝ ΧΩΡΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΝ ΧΡΕΟΣ.

Διὰ τὸ ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνικῆς τάξεως δὲν ὑπάρχει σήμερον λόγος, διότι ἡ τεχνικὴ ζωὴ προβλέπει δι' ὅλα. Βεβαίως ἐντὸς κρατῶν, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν ἀκόμη συστηματοποιήσῃ τεχνικῶς τὸν κοινωνικὸν βίον τῶν πολιτῶν, οἱ ἄνθρωποι ἐξακολουθοῦν νὰ ἐνδιαφέρωνται διὰ τοὺς γείτονάς των. Εἰς τὴν ζωὴν τῶν τεχνικῶν ἀνθρώπων οἱ γείτονες ὅμως ἔχουν ἐντελῶς συμβατικὴν σημασίαν, εἶναι ὄχι μόνον ἀδιόφοροι, ἀλλ' ἄγνωστοι καὶ εἰς τὴν ἀπόστασιν αὐτὴν ἀντικείμενα φθόνου ἢ μέσα ἐπιδοκιμασίας. Ἐξ ἄλλου οἱ γείτονες ἔχουν κατὰ βάσιν τὸ ἴδιον πρόγραμμα, τὸν παρατηροῦν, ὅπως ἐκεῖνος τοὺς ὑποβλέπει, δὲν τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὴν ζωὴν των καὶ νὰ διακρίνη, ὅ,τι δὲν θέλουν οὔτε οἱ ἴδιοι νὰ παραδεχθοῦν. Χάριν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὄρων τῆς τεχνικῶς ρυθμιζομένης σιγῆς, οἱ ἄνθρωποι κλείνουν τὴν πόρταν τοῦ σπιτιοῦ καὶ τῆς ὑπάρξεως των καὶ τὴν ἀνοίγουν, μόνον ὅταν ἔχουν προετοιμασθῇ διὰ τὴν ἐπίσκεψιν. Διὰ τοῦτο θεωρεῖται κοινωνικὴ ἀταξία νὰ ἐπισκεφθῇ κανεὶς εἰς τεχνικῶς ἀνεπτυγμένα κράτη γνωστοὺς καὶ φίλους, χωρὶς νὰ τοὺς ἔχη ἐκ τῶν προτέρων εἰδοποιήσῃ.

Ὅπως ἀνοίγουν ἐπὶ τῇ βάσει προγράμματος τὴν εἴσοδον τοῦ σπιτιοῦ των, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον οἱ ἄνθρωποι δέχονται σήμερον μίαν ἐσωτερικὴν ἐπίσκεψιν εἰς ὠρισμένην ὥραν. Ὅπως ὅμως ὁ ἐπισκέπτης δὲν βλέπει ὀλόκληρον τὸ σπίτι, ἀλλὰ μόνον τὴν αἴθουσαν ὑποδοχῆς εἰς μίαν στιγμὴν προσεκτικῆς ἐπιμελείας, δὲν ἐπισκέπτονται κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐσωτερικῆς δεξιώσεως ὀλόκληρον τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ μόνον τὸ ἐπιδείξιμον τμήμα του. Καὶ ὅπως οἱ τρόποι συμ-

περιφορᾶς ἐντὸς τοῦ δωματίου τῶν ἐπισκεπτῶν καλύπτουν τὰ πραγματικὰ προβλήματα τοῦ σπιτιοῦ, κατ' ἀνάλογον τρόπον εἰς τὸν ἐπίσημον ἐσωτερικὸν χῶρον ἢ συζητήσεις ἀναφέρεται περὶ τὰ ἀνακοινώσιμα γεγονότα.

Οἱ ἄνθρωποι τοῦ τεχνικοῦ προγράμματος δὲν χρειάζονται τὸ δεύτερον πρόσωπον. Τὸ «Σὺ» εἶναι εἰς τὴν τεχνικὴν τρόπον τοῦ λέγειν, οὐσιαστικῶς μία περιττὴ διάσπασις τῆς ἀντικειμενικῶς διευθετουμένης ἀνωνυμίας. Διὰ τὸν κίνδυνον εἰς ὅλα τὰ προβλεπτά του εἶδη, ὅποτε ἡ παρουσία τῶν προσώπων θὰ ἦτο ἀναγκαία, ὁ τεχνικὸς ἄνθρωπος ἔχει συνάψει συμβόλαιον μὲ τὴν ἀρμοδίαν ἀσφαλιστικὴν ἐταιρίαν ἢ διαθέτει ἐπισημοὺς ἐγγυήσεις. Ἀσθένεια, κλοπή, φωτιά, βλάβη τεχνικῶν συσκευῶν, ἀνεργία, γῆρας, ἀκόμη καὶ ὁ θάνατος (ἀγγελτήρια, ἰατρικὴ διαπίστωσις, τάφος, ἱεροτελεστία, ἐκφορά, ληξιαρχικὴ πράξις, ἀποζημίωσις τῶν ἀπολειπομένων) δὲν ἀποτελοῦν πλέον προσωπικὰ προβλήματα. Εἰς τὴν οὐσίαν ὄχι μόνον δὲν ἐνδιαφέρουν αὐτὰ τὰ προβλήματα τοὺς ἄλλους, ἀλλ' οὔτε τὸ ὑποκείμενόν των ἀπασχολοῦν, ἀφοῦ ἔχει ἀνατεθῆ ἡ λύσις των εἰς τὴν ἀσφαλιστικὴν ἀνωνυμίαν.

Ὡς ἐκ τούτου ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος ὄχι μόνον δὲν χρειάζεται τὰ Σὺ, διὰ νὰ συμπορευθῆ τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς, νὰ κερδίσῃ τὸ πνευματικὸν του θάθος μὲ τὴν ἀφοσίωσίν του εἰς τὰ προβλήματά του ἢ διότι μὲ τὰ μάτια ἐκείνου θὰ ἔβλεπε, τί εἶναι, τί ὀφείλει καὶ τί τοῦ λείπει, ἀλλὰ δὲν παραδέχεται νὰ ἔχη προσωπικὰ θέματα, νὰ εἶναι ὑποχρεωμένος διὰ τὴν λύσιν των νὰ στηριχθῆ εἰς τὴν ἐλευθερίαν του, νὰ τὰ ἀντιμετωπίσῃ, ἐφ' ὅσον τελικῶς, εἴτε τὸ θέλει εἴτε ὄχι, ἐκεῖνον ἐνδιαφέρουν, μὲ τὴν ἰδικήν του εὐθύνην. Ἡ ἀποδοκιμασία αὐτῆ τῶν ἀτομικῶν προβλημάτων ἀφαιρεῖ τὴν οὐσιαστικὴν βάσιν τοῦ διαλόγου, τὸ προσωπικὸν ἐνδιαφέρον. Κατὰ κάποιον τρόπον ὁμιλοῦν σημερινὸν οἱ ἄνθρωποι, χωρὶς νὰ βασίζονται εἰς τὸ πρόσωπόν των καὶ χωρὶς νὰ τοὺς ἀπασχολῇ ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνονται, ὡς ἐὰν ὅσον διαρκεῖ ἡ συζήτησις ἦσαν ὡς πρόσωπα παρείσακτοι εἰς μίαν ἐπαφὴν τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα μέσῳ ἐκείνων συνομιλοῦν μεταξὺ των. Ἄν λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι παύουν νὰ ἔχουν ἀμεταδίδαστα ζητήματα, νὰ εἶναι τὸ ἐρώτημα τῆς ὑπάρξεώς των, νὰ τοὺς συγκινή ἢ ζωὴ τοῦ ἄλλου καὶ νὰ δίδουν εἰς τὸν ἄλλον τὸ δικαίωμα ν' ἀναμιχθῆ εἰς τὴν προσωπικὴν των ζωὴν, διότι ἡ ζωὴ αὐτὴ ἀπουσιάζει, δὲν «προσφέρουν οἱ μὲν εἰς τοὺς δὲ τὸν οὐράνιον ἄρτον τῆς προσωπικῆς οὐσίας»¹. Ὁ σύνδεσμος μεταξὺ προσώπων καὶ συνεπῶς ὁ διάλογος χάνει τὴν παιδαγωγικὴν του σημασίαν, διότι κοινωνικῶς εἰς τὴν τεχνικὴν ἐποχὴν οἱ ἄνθρωποι δὲν χρειάζονται τὴν ἀγάπην οὔτε τὴν ὀφείλουν εἰς ὄσους τοὺς περιβάλλουν.

1. M a r t i n B u b e r, *Urdistanz und Beziehung*, Heidelberg 1960, σ. 37.